

OPRACOWANIE TEMATYCZNE RAN Źródłowe przyczyny brutalnego ekstremizmu

Wprowadzenie

Istnieje wiele sposobów badania źródłowych przyczyn brutalnego ekstremizmu. Nie ma jednej przyczyny ani ścieżki prowadzącej do niego ani też do poprzedzającej go radykalizacji. Na każdym poziomie analizy – makro, mezo i mikro – występuje szeroki zakres czynników. Badania nad terroryzmem wskazują, że ani bieda, ani skrajne niedobory społeczno-ekonomiczne nie są bezpośrednimi przyczynami źródłowymi terroryzmu. Dotychczasowe badania koncentrowały się głównie na kontekstach spoza UE i przedstawiały szerokie kategorie, których nie da się łatwo dopasować do przypadków radykalizacji lub brutalnego ekstremizmu salafickich dżihadystów w Europie.¹ Niniejsze opracowanie tematyczne zawiera krótkie podsumowanie dostępnej wiedzy na temat „źródłowych przyczyn” brutalnego ekstremizmu.

¹Niniejsze krótkie opracowanie tematyczne zostało przygotowane przez Magnusa Ranstorpa.

Zdaniem **Magnusa Ranstorpa** brutalny ekstremizm najlepiej skonceptualizować jako **kalejdoskop czynnikówⁱⁱ**, układających się w nieskończenie wiele indywidualnych kombinacji. Te złożone, ząbwiąjące się kombinacje powstają na bazie kilku uwarunkowań, swoistych barw podstawowych, do których należą: 1) indywidualne czynniki społeczno-psychologiczne; 2) czynniki socjalne; 3) czynniki polityczne; 4) wymiar ideologiczny i religijny; 5) rola kultury i kwestie tożsamości; 6) trauma i inne mechanizmy aktywizujące; a także trzy inne czynniki napędzające radykalizację:

7) dynamika grupy; 8) radykalizatorzy/prowadzący oraz 9) rola mediów społecznościowych.

Powiązanie i wzajemne oddziaływanie na siebie niektórych z tych czynników powoduje brutalny ekstremizm.ⁱⁱⁱ

- **Indywidualne czynniki społeczno-psychologiczne**, które obejmują żale i emocje, takie jak alienacja i wykluczenie, gniew i frustracja, rozżalenie i silne poczucie niesprawiedliwości, uczucie upokorzenia, silne myślenie zerojedynkowe, skłonność do błędnej interpretacji sytuacji, teorie spiskowe, poczucie bycia ofiarą, osobiste słabości, elementy kontrkulturowe^{iv}.
- **Czynniki socjalne**, które obejmują wykluczenie społeczne, marginalizację i dyskryminację^v (faktyczną lub wrażenie jej występowania), ograniczoną mobilność społeczną, ograniczone wykształcenie lub zatrudnienie, doświadczenie szeroko pojętej migracji, przestępczość, brak kohezji społecznej i autowykluczenie.
- **Czynniki polityczne**, do których należy żal zbudowany wokół poczucia bycia ofiarą w związku z zachodnią polityką zagraniczną i interwencjami militarnymi. Rdzeniem tej narracji jest twierdzenie, że „Zachód jest na wojnie z islamem”, co z kolei buduje narrację „oni i my”. Przez nią właśnie filtrowane są konflikty w takich krajach jak Bośnia, Czeczenia, Irak, Syria, Somalia, Palestyna itd. Takie konflikty i wydarzenia mogą stać się centralnym punktem mobilizacji.

Zakaz zasłaniania twarzy przez muzułmanki, kryzys związany z rysunkami satyrycznymi i inne tego rodzaju kontrowersje są dowodem na to, że Zachód prowadzi wojnę ze społecznościami muzułmańskimi. Pojawia się silne poczucie alienacji i niesprawiedliwości, które rośnie z powodu islamofobii, ksenofobii i dyskryminacji.

- **Czynniki ideologiczne/religijne** obejmują uświęconą historyczną misję i wiarę w apokaliptyczne przepowiednie, salaficko-dżihadystyczną interpretację islamu, agresywną misję dżihadu, poczucie, że islam jest obłączony, i chęć ochrony ummy przed atakiem. Do tych przekonań należy także pogląd, że zachodnie społeczeństwo jest wcieleniem niemoralnego sekularyzmu.
- **Kryzys kulturowy i tożsamościowy** jest związany z marginalizacją kulturową, która prowadzi do alienacji i poczucia braku przynależności – czy to do społeczeństwa w kraju ojczystym, czy tego w kraju rodziców.^{vi} To umacnia solidarność religijną z muzułmanami na całym świecie.
- **Trauma i inne mechanizmy aktywizujące** to kategoria zawierająca traumę psychiczną doznaną za pośrednictwem rodziców cierpiących na zespół stresu pourazowego (PTSD) lub inne złożone problemy psychiczne.
- **Dynamika grupy** odnosi się do charyzmatycznego przywództwa, istniejących wcześniej przyjaźni i więzów rodzinnych, socjalizacji, myślenia grupowego, autoizolacji, polaryzującego zachowania i elementów kontrkulturowych. **Scott Atran** wywodzi, że „ekstremizm powstaje, po części, kiedy przynależność do grupy umacnia głęboko utrzymywane ideały, a tożsamość jednostki łączy się z tożsamością grupy”^{vii}.
- **Radykalizatorzy/prowadzący** to kaznodzieje nienawiści i ci, którzy żerują na słabościach i żalach, a następnie prowadzą rekrutów do brutalnego ekstremizmu za pomocą perswazji, nacisku i manipulacji. Wyodrębnienie tego czynnika podkreśla wagę **kęgów ekstremistycznych** istniejących w tak zwanych podziemnych kółkach edukacyjnych lub w więzieniu.

Według **Pettera Nessler** kluczowym elementem jest „masa krytyczna przedsiębiorców dżihadu”^{viii}.

- **Media społecznościowe**, które zapewniają łączność, wirtualne uczestnictwo w wydarzeniach i bankę dla ekstremistycznych poglądów osób myślących podobnie^{ix}. Internet „dociera do osób, które w przeciwnym razie byłyby nieosiągalne”, przyspiesza proces radykalizacji i zwiększa możliwości radykalizacji na własną rękę^x.

Mechanizmy radykalizacji są produktem odbywającego się wewnątrz jednostki wzajemnego oddziaływania na siebie czynników **popychających** i **przyciągających**. Istotne jest zdanie sobie sprawy z tego, że są różne stopnie i tempa radykalizacji.

Do **czynników popychających** należą: żale na tle społecznym, politycznym i ekonomicznym, poczucie niesprawiedliwości i dyskryminacji, kryzys i tragedie osobiste, frustracja, alienacja, fascynacja przemocą, poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o sens życia, kryzys tożsamości, wykluczenie społeczne, marginalizacja, rozczarowanie procesami demokratycznymi, polaryzacja itd.

Czynnikami przyciągającymi są przekonanie o osobistej misji^{xi}, poczucie przynależności do sprawy, ideologii lub sieci społecznej, władza i kontrola, poczucie lojalności i zobowiązania, poczucie ekscytacji i przygody, uromantycznione postrzeganie ideologii i sprawy, możliwość wykazania się bohaterstwem, nadzieja na osobiste odkupienie itd.

Istnieją także inne wyjaśnienia. Zdaniem **Olivera Roya** „badania sugerują, że większość ekstremistów to osoby, które albo nagle powróciły do islamu, albo przeszły na islam bez żadnej historii kontaktów z nim”^{xii}. **Roy** dla wyjaśnienia przyczyn powstawania postaw ekstremistycznych proponuje 10-punktową listę^{xiii}:

- brak czysto psychiatrycznych wyznaczników wspólnych radykałom, z wyjątkiem **frustracji** i **urazy** wobec społeczeństwa;
- większość radykałów należy do **drugiego pokolenia imigrantów muzułmanów, urodzonego w Europie**, pozostali to **konwertyci**; Farhad Khosrokhavar wskazuje, że imigranci drugiego pokolenia są często „stygmatyzowani, odrzuceni i traktowani jak obywatele drugiej kategorii”^{xiv}.
- wielu w przeszłości dopuszczało się **drobnych przestępstw i handlu narkotykami**;
- jest to wyraźnie **ruch ludzi młodych i zjawisko w ramach grupy rówieśniczej**;
- **bardzo niewielu ma za sobą doświadczenia aktywistyczne**, czy to na tle politycznym (ruchy propalestyńskie), czy religijnym;
- nietypowy proporcjonalny udział **konwertytów**;
- rekrutacja **młodych kobiet** do ślubów z „dżihadystami”;
- główną motywacją młodych mężczyzn do przyłączenia się do dżihadu wydaje się fascynacja narracją o: „**braterstwie niewielkiej grupy superbohaterów, którzy biorą pomstę za muzułmańską ummę**”;
- przyjęcie **salafickiej wersji islamu**, ponieważ salafizm jest jednocześnie łatwy do zrozumienia (zakazy i nakazy) oraz sztywny, co daje efekt tworzenia osobistej struktury psychologicznej; ponadto salafizm jest zaprzeczeniem islamu kulturowego, czyli islamu rodziców.
- radykałowie mają **luźne więzi ze społecznościami muzułmańskimi w Europie lub nie mają ich wcale**.

ⁱ Patrz na przykład: Tore Bjorgo, *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality And Ways Forward* (Routledge, 2005); Edward Newman (2006) Exploring the “Root Causes” of Terrorism, *Studies in Conflict & Terrorism*, 29:8, 749-772; oraz USAID, *Development Assistance And Counter-Extremism: A Guide To Programming* (October 2009).

ⁱⁱ Magnus Ranstorp, Peder Hyllengren, *Förebyggande av våldsbejakande extremism i tredjeland* (Swedish Defence University 2013).

ⁱⁱⁱ Mohammed Hafez, Creighton Mullins, “The Radicalization Puzzle: A Theoretical Synthesis of Empirical Approaches to Homegrown Extremism”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 38:11, 958-975 (2015).

Patrz także: Anja Dalgaard-Nielsen (2010) Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know, *Studies in Conflict & Terrorism*, 33:9, 797-814.

^{iv} Nowe badania CSIS podważają panujące w nauce przekonanie, że nie występuje osobowość terrorysty. Wskazują one, że u terrorystów można znaleźć takie cechy osobowości, jak „poszukiwanie sensacji” i „orientacja na dominację społeczną”. CSIS, *Personality Traits and Terrorism* (2013).

^v James A. Piazza, “Poverty, Minority Economic Discrimination, and Domestic Terrorism”, *Journal of Peace Research* 48(3) (2011).

W tej analizie statystycznej 172 krajów za lata 1970–2006, która przyniosła ponad 3 tys. obserwacji, znaleziono silne dowody na poparcie tezy, że istnieje powiązanie między doświadczaniem przez grupy mniejszościowe dyskryminacji ekonomicznej a wyższymi wskaźnikami terroryzmu wewnętrznego.

Ustalono, że „w krajach, gdzie występuje dyskryminacja ekonomiczna wobec grup mniejszościowych, dochodzi do ok. sześciu przypadków terroryzmu wewnętrznego więcej w skali roku”.

^{vi} Dina Al Raffie, “Social Identity Theory for Investigating Islamic Extremism in the Diaspora”, *Journal of Strategic Security*, Vol.6, No.4 (Winter 2013).

^{vii} Scott Atrana, Hammad Sheikh, Angel Gomez, “Devoted actors sacrifice for close comrades and sacred cause”, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 111 no. 50 (2015).

^{viii} Petter Nesser, *Islamist Terrorism in Europe* (Hurst, 2016).

^{ix} Charlie Edwards & Luke Gribbon (2013) Pathways to Violent Extremism in the Digital Era, *The RUSI Journal*, 158:5, 40-47.

^x Ines von Behr, Anaïs Reding, Charlie Edwards, Luke Gribbon, *Radicalisation in the digital era. The use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism*, (RAND, 2013).

^{xi} Arie W. Kruglanski, “The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism”, *Advances in Political Psychology*, Vol. 35, Suppl. 1, (2014).

^{xii} Declan Butler, “Terrorism science: 5 insights into jihad in Europe”, *Nature*, 2 December 2015.

^{xiii} Podane czynniki wymienione zostały w wystąpieniu Olivera Roya, “What is the driving force behind jihadist terrorism? – A scientific perspective on the causes/circumstances of joining the scene”, International Terrorism: How can prevention and repression keep pace? BKA Autumn Conference, 18-19 November 2015.

^{xiv} Declan Butler, “Terrorism science: 5 insights into jihad in Europe”, *Nature*, 2 December 2015.